

STREAM

Support to Regional Aquatic Resources Management

STREAM Journal

Learning and communicating about the livelihoods of fishers and farmers

Ginbalhag sang STREAM Initiative, Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific, Suraswadi Building, Department of Fisheries Compound, Kasetsart University Campus, Ladyao, Jatujak, Bangkok, Thailand.

Copyright © The STREAM Initiative 2003

Ang pagkopya sini nga pahayag para sa katuyuan nga pang-edukasyon ukon indi-pangkomersiyal ginapahanugutan bisan wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright*, basta ginarekognisar ang ginhalinan.

Ang *reproduction* sini nga pahayagan para ibaligya ukon para sa iban pa nga komersiyal nga katuyuan ang ginadumilian kon wala sang permiso halin sa nagapanag-iya sang *copyright*.

Ehemplo nga pagrekognisar para sa isa ka artikulo sang *STREAM Journal*:

Santos, R 2002 Learning from Each Other about Conflict. *STREAM Journal* 1(1), 1-2.

Contents

Mga Pagbag-o sa Jabarrah <i>Satyendra D Tripathi, sa pag-estorya ni Thanda Mahato</i>	1
Palu Hijau sa Banggai Islands – Paggamit sang Kinaalam para sa Pagbag-o <i>Akhday Dj Supu, ginlubad ni Abigail Moore</i>	3
Pag-estudyong sa Banggai Islands – Pagtukod sang Pundasyon Para Makahulag <i>Samliok Ndohe, ginlubad ni Abigail Moore</i>	7
Tatlo ka mga Estorya halin sa Nepal <i>Ghanshayam Poudel, Suraj, Ramesh Gautam, Pashupati Chaudhary, Anil Subedi, Muralidhar Mishara kag Chet Nath Adhikari</i>	10
Ako kag ang Akon Obra <i>Sheryll Alcazar</i>	13
Mga Pamaagi sa Pagpangabuhi – Mga Kinaadman nga Natun-an, Gingamit kag Ginbahin <i>Monica Piquero-Tan</i>	16
Nahanungod sa <i>STREAM Journal</i>	19
Nahanungod sa STREAM	20

Note

Ang nagligad nga numero sang *STREAM Journal* nagpakita sang mga artikulo bahin sa *significant change stories*. Nagalakip ini sang mga aktuwal nga estorya sang mga tawo sa komunidad ukon naga-obra sa mga organisasyon, kag iban pa nga artikulo bahin sa metodo sang *significant change story* kag ang gamit sini sa *monitoring and evaluation (M&E)*.

Sang Hunyo 2005, ang STREAM Initiative naghiwat sang ikaapat nga Regional Conference, sang ang mga kaupod halin sa siyam sa 11 ka pungsod sa diin kami nagatrabaho, nagtipon sa Hanoi, Vietnam. Importante ato nga hitabo sa kabuhi sang STREAM bangud tatlo ka adlaw nga gintan-aw, gin-implementar kag (sa katapusan) gingamit ang nagtuhaw namon nga M&E System pagkatapos sang tatlo ka tuig nga pag-estorya, pagpanumdum kag pagsulat bahin sini.

Ang STREAM M&E System nagagamit sang kombinasyon sang *significant change story* nga metodo kag ireport base sa *objectively verifiable indicators (OVIs)* para matakos ang resulta kag epekto sang amon nga trabaho. Ang mga proyekto sang STREAM nga sa diin ang mga OVIs sa sini nga mga artikulo naghalin, ginsuportahan sang DFID, European Community kag FAO.

Sadtong Regional Conference, ang mga STREAM Communications Hub Managers nagpakita sang mga posters nga may *significant change stories* nga nakolekta nila sa nagakalain-lain nga pungsod sang STREAM. Ang iban sini yari sa SJ4(2).

Pabayaon namon nga ang mga manug-estorya ang maghambal mismo, paagi sa ila nagakalain-lain nga pormat kag mga manugpatigayon.

Malipayon nga pagbasa!

Graham Haylor, STREAM Director
William Savage, *STREAM Journal* Editor
Elizabeth M. Gonzales, *STREAM Journal* (Ilonggo) Editor

Mga Pagbag-o sa Jabarrah

Satyendra D Tripathi, sa pag-estorya ni Thanda Mahato

Ang Pagkamuklat, Pagpadalum kag Kita

Ang nagakatulog nga barangay sang una, ang Jabarrah indi na pareho sadto. Padayon ang dalan sa pag-uswag halin sang pagmuklat nga gindala sang proyekto sang DFID-GVT¹ kag padayon sa pagbag-o bisan tapos na ang proyekto. Isa ka grupo sang taga-STREAM ang nagbisita sa Jabarrah sang 16 Mayo 2005, kag nag-estorya upod sa Presidente kag Secretaryang sang Village Committee. Ang barangay may 12 ka Self-Help Groups, pito ka grupo sang babaye kag lima ka lalaki.

Ang Jabarrah gintagaan sang Rs 200,000 sa pagpadalum sang mga punong sa idalum sang Food-For-Work Program sang *Panchayat Samiti* (bahin sang gobyerno-lokal), Rs 100,000 kada isa para sa Bucha Bandh kag Madhua Guria. Ang Rs 40,000 ginhatag sang *Zilla Parisad* (bahin sang gobyerno sa distrito) para sa Huchak Guria. Para maseguro ang nagakaigo nga paggamit sang pundo, duha ka komite ang ginhimo. Si MsThanda Mahato isa ka miyembro sang Beneficiary Committee samtang may isa ka komite nga gintawag *Gram Unnayan Committee* (Komite sa Kauswagan sa Barangay). Ginhimo ini para nga magtan-aw sang mga ginagasto sa kada bagay kag ipahilayo ang manipulasyon. Pagkatapos masuguran ang trabaho, may ibayad nga Rs 62/cft sa duta nga pagakuhaon – trabaho nga matapos sa isa ka adlaw baylo sa 6 kg of rice.

Ang Huchak Guria ginpahubsan kag ginpamala para padalumon. Ang mga isda halin sa punong, nga maayo ang pagtubo, ginpanghatag sang libre sa 145 ka miyembro sang barangay kaduha ka beses sa sini lang nga mga inadlaw, sa una tag-1 ka kilo kada pamilya kag sa ikaduha tag-500 ka gramo kada pamilya. May Rs 11,000 nga bili sang isda ang nahaw-as common carp weighing 850 g, catla and silver carp 750 g each, rohu and mrigal 250-400 g each – kag ginkonsumo sang mga pumuluyo. Ang Beneficiary Committee nakakuha man sang order halin sa duha ka partido para magsuplay sang 70 kg sang isda kada isa sa bili nga Rs 40-50/kg depende sa kadakuon.

Maayo ang tubo sang isda sa Huchak Guria bangud may pila ka buho sa diin ang pumuluyo nagapreparar sang compost gamit ang ipot nga halin sa madamo nga populasyon sang kasapatan sa barangay. Kada ulan ga-ilig ang tubi halin diri pakadto sa punong, nga gaserbe libre nga abono. Ang compost ginabaligya pagkatapos isa ka tuig sa bili nga Rs 6/*jhuri* (basket nga kawayan) kag ang mga mangunguma makakuha sang mga Rs 2,000 sa pagbaligya lang sang compost. Si Thanda may buho man sang compost nga sa diin makakuha siya sang Rs 900.

Ang kita halin sa lisensiya sa pamunit medyo diutay sang sa gina-ekspektar sa sini nga tuig, bilang Rs 35,000 lang kay tungud magagmay lang ang isda kag ang lisensiya gin-isyu lang kaisa sa kada isa sang duha ka dako nga mga punong.

Individuwal, Grupo kag Palangabuhian sa Barangay – Nakasalalay lang sa mga Duna nga Butang

May ara nga isa ka Self-Help Group sang mga kababaehan nga gintawag *Maa Kalyani* nga may pinatago sa Mallabhum Gramin Bank. Si Ms Thanda Mahato ang gapamuno sini nga grupo. Bag-o lang gid sila ginkilala sang Hura *Panchayat Samiti* kag nag-areglar sang pahulam sa bangko sa idalum sang ginatigayon sang gobyerno-sentral *Swarna Jayanti Gram Swarajgar Yojana* (SJGSY) nga pamaagi. Para makakuha sini, ginkuha nila ang ila pinatago sa Mallabhum Gramin Bank kag nagbukas sang deposito sa State Bank of India sa iya sanga sa Kesargarh nga

¹ Department for International Development (UK government) – Gramin Vikas Trust (an Indian NGO)

nagasakop sang serbisyo sa ila barangay. Nagtukod sila sang pundo para panggastos nga mga Rupees 10,000 kag nag-utang sang Rs 15,000. Gani may ara sila nga Rs 25,000 nga nakuha para magsugod sang ila gid palangitan-an. Sa sini nga pahulam, mga Rs 9,000 na ang nabayaran. Ang kuwarta ginhatag sa grupo nga may 10 ka miyembro para makabulig sa ila magsugod sang palangitan-an katulad sang pagsagud sang kanding, pagtahi sang bayo, pagbaligya bugas, utan kag isda. Base sa maayo nga binuhatan sang grupo ni Thanda, nakakuha pa gid sila sang dugang nga Rs 10,000 para gamiton sa pagpadako sang ila negosyo.

Ang mga pumuluyo nag-organisar sang tatlo ka adlaw nga *puja* (relihiyoso nga seremonya) halin sa Domingo, 22 Mayo, sa pagpangamuyo sa diyos sang maayo nga ulan. Kada tawo nag-amot suno sa ginkasugtan sang mga pinuno sa barangay kag ang kada miyembro sang grupo ni Thanda naghatag sang Rs 41, waay labot sa 1 kg nga bukas kag *chira* (binayo nga bugas).

Gin-estoryahan man namon ang pagbag-o sang pangabuhi ni Thanda. Sa pagbisita namon may bilin siya sa bangko nga Rs 40,000 apang subong Rs 5,000 na lang ang nabilin tungod sang mga galastuhan niya sa sini nga tion. Siya mismo nagabaligya sang isda sang una, ginabakal niya sa Purulia ukon Lalpur *aaarat* (*wholesale auction market*) kag ginabaligya sa kada pamalay sa mga barangay sa palibot sang Jabarrah, nga makitaan niya sang mga Rs 30-100 kada adlaw. Apang, ang ini nga trabaho limitado sa tigtulugnaw nga mga bulan kay barato ang bili sang isda

Thanda Mahato with her grandson

nga ginpreserba sa yelo kag nagalub-ok ini kon indi mabutangan sang yelo. Kon kaisa gapa-miyerde man siya.

Ang iya bana, si Mr Kalipada Mahato, nagapanghaw-as sang isda apang nagabayad siya sang arkila nga Rs 200 para sa lambat kag ginabaydan niya ini pagkatapos baligya sang iya hulik (30% sang isda nga makuha). Nagpatindog siya sang balay sa duta sang iya bana, naggastos siya sang Rs 70,000 para pamakal sang

tisa sa bili nga Rs 21,000, bayad sa lima ka trabahador kag duha ka mason kag ila pagkaon kag paghatag man sang duha ka trabahador halin sa pamilya. Ang iya kahoy nga neem ginsirahe para gamiton bilang suportra sa atop kag iban pa nga gamitan.

Ang wala gina-ekspektar nga problema ni Thanda amo ang temprano nga pagkabun-ag sang iya apo nga lalaki nga nagabug-at lang sang 1.9 kg. Nagdalagan siya sa Purulia (mayor nga opisina sa distrito) para ipa-hospital ang iya nga umagad nga babaye kag naggastos siya sang Rs 12,000 sa isa lang ka bulan. Para mabayaran ang galastuhan, nagbaligya siya sang 14 ka kanding nga tag-Rs 500 kada isa, mga 1,400 ka kilo nga bugas nga nakolekta niya baylo sa suweldo niya sa pagpaharab sang mga kasapatan sa isa ka tuig, 200 *huri* nga ipot sang baka sa bili nga Rs 1,000, kag manok sa bili nga Rs 300, wala labot sa paggamit niya sang Rs 1,000 nga nabaton niya sa suweldo sang duha niya ka bata nga lalaki.

Sa apat niya ka bata nga lalaki kag isa ka babaye, ang pinakamagulang nga lalaki kag babaye nangasawa kag namana na, Ang iya bata nga babaye nabalo na kag may bata nga naga-eskuwela, nga sa subong nagapuyo upod sa iya. May 11 ka tawo nga nagapuyo sa iya balay. Ang iya agot nga lalaki kag ang iya apo naga-eskuwela. Naghulam siya sang Rs 1,500 halin sa isa ka maestro para mapa-eskuwela ang duha ka lalaki. Si Thanda nagatrabaho halin kaagahon hasta sa kasisidmon kag nangin isa ka dako nga suportra sa iya pamilya! Ang iya nga pagplano kag pagtago sang kuwarta ang nakabulig sa iya nga maluwas ang kabuhi sang iya nga apo kag makapatukod sang balay para sa ila tanan.

Si Satyendra D Tripathi isa ka advisor sang STREAM Initiative nga nakabase sa Mumbai, India. Mapakig-angotan siya sa <sd_tripathi@rediffmail.com>. Si Thanda Mahato isa ka mangunguma sa Jabarrah Village, Purulia District, West Bengal, India. Mapakig-angotan siya paagi sa STREAM India Communications Hub Manager, Rubu Mukherjee, sa <rbumukherjee@yahoo.co.in>.

Palu Hijau sa Banggai Islands – Paggamit sang Kinaalam para sa Pagbag-o

Akhdary Dj Supu, ginlubad ni Abigail Moore

Oportunidad sa Pagtuon

Nakit-an ko sa gilayon nga ang oportunidad nga magtrabaho sa NACA-STREAM EC-PREP² nga pagsiyasat sa Banggai Islands isa ka butang nga indi ko mapa-ipay. Bisan natawo kag nagdako sa baybayon nga bahin sang Central Sulawesi, nga may malaba nga eksperyensiya sa pagtrabaho sa mga komunidad sa baybayon, wala ako sang eksperyensiya sa *ornamental fish trade*³ antes sini nga proyekto, gani nagsugod ako nga wala sang duda sa akon pinsar. Bilang pinuno sang *socio-economic* nga aspeto sang pagsiyasat, ang *Yayasan Palu Hijau (YPH)* nga grupo kag ako nagatan-aw nga ang *STREAM livelihoods approach*⁴ isa ka makagalanyat kag epektibo nga pamaagi, nga nagresulta sang madalum nga pag-apresyar sang sitwasyon kag nagtigayon tukod sang relasyon sa tunga sang mga *stakeholders* sa tanan nga lebel.

Isa ka importante nga nakuha ko kag sang YPH bilang organisasyon amo ang impormasyon kag kinaalam nahanungod sa *ornamental fish*, labi na gid sa tumandok nga Banggai Cardinal Fish (*Pterapogon kauderni*), nga amo ang pinakamayor nga sahi nga gindakop kag ginabaligya sang mga imol nga lokal nga mangingisda, ang mayor nga *stakeholder group* sa amon nga pagsiyasat. Ang ini nga isda nagapuyo upod sa tayong nga *Diadema* kag kon kaisa upod sa nagasanga nga bahura kag *sea anemones*, kag madali dakpon sa malapad kag manabaw nga bahin sang dagat sa Banggai Archipelago, sa bahura kag sa matapan nga bahin sang bahura, kag sa *lagoons* kag kalusayan.

Demonstrasyon sang cyanide fishing: preparasyon (ibabaw) kag gamit (idalum)

Ang YPH nakahimo sang madamo nga importante nga pangilala, lakip sa mga eksperto sa internasyunal nga gusto magbulig paagi sa praktikal nga mga buluhaton para mapaseguro nga ang lokal nga mangingisda makapadayon sa pagpangabuhi, kalakip ang teknolohiya sa pagpabata dira mismo sa lugar. Upod ang STREAM Indonesia, ang YPH komitido nga magpadayon sang mga aktibidades sa Banggai Islands, kalakip ang pagpahilabot sa paghimo kag pag-implementar sang PERDA (lehislasyon sa distrito nga level) kag PERDES (lehislasyon sa barangay nga lebel).

Oportunidad sa Pagmuklat kag Pagkamulat

Wala pa ka umpisa ang pagsiyasat, ang gobyerno sang distrito sang Banggai Island, limitado ang panan-awan sang puturo sang *ornamental fishery*. Ang subong nga dalagan sang baklanay sang isda sang mga nagabisita nga manugbakal (nga wala gid masyado naglain halin sang 2001) manubo. Ehemplo, ang Banggai Cardinal Fish nagabili sang Rupiah 300 (mga US\$ 0.03). Wala sila kahibalo sang presyo sa mas mataas nga lebel sang baklanay, sang kadamuon sang ginabaligya (sobra sa

² European Community – Poverty Reduction Effectiveness Programme

³ Merkado sang mga de color kag manami nga mga isda nga halin sa bahuranga ginahimo huptanan sa aquarium.

⁴ Pamaagi sang STREAM sa paghangop sang palangabuhian kag pagsuporta sa pagpauswag sini para sa kaayuhan sang mga imol nga pumuluyo.

1.4 ka milyon sang Banggai Cardinalfish lang sang 2001), ukon sang mga problema bahin sa *ornamental fishery* waay labot sang paggamit sang cyanide, nga lapnag na gid sa pagdakop sang madamo nga sahi sang ornamental fish.

Mga miyembro sang ehikutibo kag lehislatibo nga gobyerno sa distrito nakariyalisar na sang kadakuon sang *ornamental fishery*, ang potensiyal sa tayuyon nga kauswagan kag ang pelegro halin sa mapangguba kag indi makontrol nga pagpanginpulos sang dunang manggad – sa masami sang mga 'pangayaw', labi na gid sang halin sa Bali kag Java. Nagpukaw ini sang ila balatyagon sa pagproteher sang sini nga mga importante nga dunang manggad, lakip ang tumandok nga Banggai Cardinal Fish, sa mga pamaagi nga nagapaseguro nga ang palangitan-an sang lokal nga mangingisda mapa-uswag.

Paghulag paagi sa Partisipasyon

Ang limitado nga pinansiyal kag pangkatawhan nga mga manggad sa gobyerno sa distrito nga lebel, nagakahulugan nga maagum lang ini paagi sa aktibo nga partisipasyon sang mga komunidad sa pagdumala sang dunang manggad. Ang mga pinuno sa distrito nagkomiter sa paghimo sang lokal nga lehislyasyon para sa pangisda kag dunang manggad sa kadagatan, sa diin ang konserbasyon sang Banggai Cardinal Fish (paagi sa tayuyon nga paggamit) ang may dako nga papel sa pagtukod sang tayuyon nga pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan. Ang pag-abre sang komunikasyon sang pagsiyasat, nag-umpisa sang kooperasyon sa tunga sang komunidad kag gobyerno.

Ang mga ornamental fishers nalimtan bangud sang kakulang sang mga pamaagi sa pag-ambit sang impormasyon kag galamiton, kalakip sang mahina nga organisasyon kag manubo nga lebel sang kinaadman sa negosyo kag teknikal. Ang pagpauswag sang palangabuhian bahin sa ekonomiya kag kabilugan nga kaayuhan, nagakinahanglan nga mangin pagtuunan sang atensiyon sang gobyerno-lokal. Ang isa ka praktikal nga tikang amo ang pagtigayon sag aktibo nga partisipasyon sang mga mangingisda kag ila mga pamilya bilang kabilugan nga parte sang hublag para mapauswag ang negosyo sa ornamental fish, umpisa sa Banggai Cardinal Fish. Ara ang tinutuyo-politikal; subong kinahanglan na naton ang paghulag!

Oxygen kag iban nga gamit sa pag-impake : wala sa subong sa mga mangingisda

Gahum sang Edukasyon kag ang Palibot sa Kadagatan

Kabataan, ang puturo sang Banggai Islands: ano bala ang sa ila nga tagipusu-on kag paminsaron?

Bilang isa ka maestro kag pinuno nga maesro nga mataas nga eskuwelahan sa madamo na nga tuig, nahibaluan ko na ang gahum sang edukasyon. Sadtong pagsiyasat kag madason nga pagbisita sa Banggai, nakapangilala kami sa mga maestro sa lokal nga primera kag mataas nga eskuwelahan. Bilang resulta, ang YPH ginpangabay nga magpartisipar sa paghimo sang mga materyales sa *curriculum* para sa *Muatan lokal* nga nagakahulugan "local nga unod". Ang ini nga mga materyales mahimo sa probinsiyal, distrito ukon tagsa ka lebel sang eskuwelahan, para matagaan ang mga kabataan sang kinaalam bahin sa ila lokal nga palibot kag kultura.

Bisan diin kami magkadto, ang mga kabataan nagakatingala sang amon ghinahimo nga mga pag-estudyo sang kadagatan, kag makita ang ila interes nga magtuon bahin sa palibot sa idalum sang dagat. Kalabanan hasa nga manuglangoy halin sang gamay pa, aktibo nga nagakabuhi sa ila palibot. Pareho sag ila katigulangan, kalabanan gamay ukon wala sila makahangop sang nagakatabo sa ekolohiya nga nagaresulta sang indi-intensyonal kag kon kaisa gintuyo man nga makahalalit nga buluhaton. Sa subong, diutay lang ang nahimo nga mga materyales sa madamo nga mga larangan, kalakip ang Banggai, labi na gid ang may kaangtanan sa sa mga dunang manggad sa palibot.

Matahum ini nga oportunidad sa pagpahangop sang mga kabataan sa linghod pa nga edad sang kaimportante sa pagrespeto sang mga butang sa palibot kag sa padayon nga paggamit sini. Ang mga kabataan mangin “manugpatigayon” para mabaylo ang mga kinaaiya nga pagsinirayo kag kinaandan sang mga tigulang. Sa ulihi, seguro mangin sila ang pinakamaayo nga ahente sa pagbag-o, nga makaimluwensiya indi lang sang mga yara na nga materyal nga kaayuhan kondi mga tagipusu-on kag paminsaron, kag ang kaayuhan sang mga palaabuton nga henerasyon.

Sa sobra sa 20 ka tuig, si, Akhdary Dj Supu nangin isa ka NGO nga aktibista kag Director sang Yayasan Palu Hijau (YPH), isa ka NGO para sa konserbasyon kag kauswagan sa komunidad. Mapakig-angotan siya sa <paluhijau@yahoo.com>. Si Abigail Moore nangin miyembro sang EC-PREP Team kag nagapuyo sa Central Sulawesi, Indonesia. Mapakig-angotan siya sa <abigailt@plasa.com>.

Pag-estudyong sa Banggai Islands – Pagtukod sang Pundasyon Para Makahulag

Samliok Ndobe, ginlubad ni Abigail Moore

Pagkilala sa mga Isla

Malipayon ako nga nakatrabaho sa NACA-STREAM/EC-PREP⁵ Banggai Islands nga pagsiyasat nga ginhimo sang Yayasan Palu Hijau (YPH) sang 2004-05. Ang Banggai Kepulauan District nagasakop sang bilog nga Banggai Archipelago. Independiyente ini nga distrito halin sang 1999, kag isa sa pinaka-imol nga distrito sa Indonesia. Napamatyagan ko nga madamo nga tawo ang makabenepisyu sa STREAM Initiative, kag gusto ko mapaambit ang mga pagbaylo resulta sang mga aktibidades.

Paggamit sang STREAM livelihoods tools sa Panapat (ibabaw) kag Bone Baru (idalum)

Ang YPH bilang organisasyon kag indibiduwal nga miyembro sang grupo nakabenepisyu sa STREAM paagi sa pagbaton sang pundo kag bulig bahin sa 'tools' sa paghimo sang pagsiyasat. Nagtigayon ini sa tul-id nga pagkilala namon sang sini nga parte sang amon nga probinsya kag mangin *livelihoods analysis practitioners*. Sang una, dumdam ko nakilala ko na sang maayo ang Banggai Islands, apang sa kamatuoran manabaw lang ang akon pagkilala, limitado lang sa aspeto sang palibot kag pangisda. Ang pagpakig-angot sa mga lokal nga pumuluyo kag opisyales limitado lang sa opisyal nga pulong-pulong ukon paghatag sang serbisyo. Pila sa akon mga kaupod wala pa nakabisita sa Banggai. Isa sa mon nga miyembro lokal nga taga-Banggai, halin sa Liang, kag bisan siya nakatuon sang madamo bahin sa iya nga distrito nga bag-o lang miya lang nahibaluhan.

Ang kinaalam kag paghangop bahin sa pontensiyal kag problema sang lugar, makabulig sa amon sa pagplano sag mga programa sa kauswagan. May relasyon ini sa *ornamental fish trade*, labi nag id sa Banggai Cardinal Fish (*Pterapogon kauderni*), kag sa kabilugan sa palangabuhian sang mga komunidad sa baybayon.

Relasyon sa mga Stakeholders

Nakatukod kami sang relasyon sa madamo nga sahi sang lokal nga stakeholders, bilang grupo kag indibiduwal, kalakip ang ornamental fishers, pinuno sang barangay, opisyales sang gobyerno kag iban pa nga nagahatag sang serbisyo. Nasugata namon ang indi-lokal nga stakeholders nga may kahilabtan sa negosyo, katulad sang manugbakal halin sa Tumbak (North Sulawesi). May tsansa kami nga makita kag ma-estorya ang mga stakeholders sa nasyonal kag bisan internasyonal nga lebel, kag nagasulatay kami sang mga eksperto sa field, paagi sa email. Ang ini nga mga relasyon imortante gid para sa kadalag-an

Ornamental fishing nga transaksyon

⁵ European Community – Poverty Reduction Effectiveness Program

sang palaabuton nga trabaho kag sa personal man nga lebel, kay madalum nga pag-abyanay ang natigayon.

Ang mga benepisyo sang gobyerno-lokal nagalakip sang makuha nga *socio-economic* kag *biophysical* nga mga data kag ang dugang nga pagkakita sang potensiyal kag paghangkat sa *ornamental fishery*, sektor nga indi sang una kilala sang mga utoridad. Ang importante, ang particular nga pagkilala sang Banggai Cardinal Fish, isa ka importante nga manggad nga yara sa pelegro nga yara na sa pagkadula nga estado (localized extinction) nakanungod sa subong nga mga kinaandan nga pangisda. Ang komunikasyon sang ginapatigayon ang mga aktibidades sang STREAM – sa tunga sang gobyerno nga mga sektor kag lebel, sa tunga sang gobyerno kag mga miyembro sang komunidad, kag YPH – nagbukas sang ganhaan sa mas tul-id nga paghangop kag dugang ukon mas epektibo nga kooperasyon, labi na gid sa mas maayo nga pagdumala sang dunang manggad, paghatag gahum sa komunidad kag pahagan-hagan sang kaimulon.

Ang mga komunidad sa baybayon, labi na gid sang mga ornamental fishers kag ila nga mga pamilya, amo ang mayor nga gintun-an sang YPH-STREAM nga pagsiyasat. Dugang nga pagkilala kag pagi sang komunikasyon ang nabuksan sang pagsiyasat sang palangabuhian, sa sulod kag sa tunga sang nagakalain-lain nga mga grupo kag sang mga tawo kag organisasyon sa sagwa sang komunidad. Paagi sa pagpaambit sang ila mga estorya sa kabuhi, nagtigayon sa iban sa paghangop sang matuod nga kondisyon sa diin sila gakabuhi, nagbukas sila lang posibilidad sa mas epektibo nga bulig kag kooperasyon sa madamo nga sahi sang stakeholders. Ang mga miyembro sang komunidad naglapad man ang kinaalam bahin sa *ornamental fish trade* sa guwa sang ila lugar, kag sang mga resulta sang ila aktibidades sa kadagatan kag sa kahimtangan nila sa palaabuton. Magabulig ini sa pagdugang sang kita kag padayon nga palangitan-an, labi na gid ang may kahibtanan sa *ornamental fishery*.

Ang ahensiya nga nagtigayon kag naghatag pundo, ang European Community, makakuha sang mga data bahin sa pagdakop kag pagbaligya sang ornamental fish sa Indonesia (labi na gid sa Banggai Archipelago), sa mga pangabuhi sang kolektor, ka gang kaangtanan sang ini nga industriya kag kaimulon, bilang basehan sa pagdisenyo kag pag-implementar sang epektibo nga programa para sa pagpahagan-hagan sang kaimulon. Ang pagpalapnag sang data kag iimpormasyon halin sa pagpagsiyasat – paagi sa mga report, mga pulong-pulong sang stakeholders sa distrito, probinsiyal kag nasyonal nga lebel, presentasyon sa World Aquaculture Symposium 2005 sa Bali kag sa mga ginabalhag sang NACA-STREAM – nakaganyat na sang atensiyon. Dugang nga interes kag partisipasyon gina-ekspektar halin sa akademya, mga kapitalista sa negosyo, NGOs, ahensiya sang gobyerno, kag iban pa nga may kabalaka nga indibiduwal kag organisasyon. May mga *proposals* nga ginhimo sa may kahilabtanang mga lokal, nasyonal kag internasyonal nga mga gapanghatag sang pundo para sa masunod nga mga aktibidades, apang temprano pa para matakos ang kadalag-an sini.

Pagkilalahay sa mga ornamental traders sa World Aquaculture Symposium 2005 isa Bali, Indonesia

Halin sa mga Pundasyon hasta sa Kagustuhan Political kag Paghatag Gahum

Base sa pundasyon nga gintukod sadtong pagsiyasat sa Banggai kag mga masunod nga mga aktibidades hasta subong, makit-an ko ang alaabuton nga positibo nga resulta lakip ang padayon nga pag-uswag sang local nga programa nga makapaayo sang palangabuhian sang ornamental fishers, kag may positibo man nga epekto sa iban nga miyembro sang komunidad. Ang gibiyerno sa distrito ka gang komunidad sa kabilugan makabenepisyo sa mga aktibidades pang-ekonomiya kag mga mekanismo sa negosyo sa *ornamental fish trade* paagi sa tayuyon nga kontribusyon sa kita sang distrito, nga kinahanglanon gid sa paghatag sang kinahanglanon nga

mga serbisyo katulad sang ikaayong-lawas kag edukasyon, labi na gid para sa mga pinkamahuyang nga pamilya sa mga komunidad.

Ang pagkamuklat kag kagustuhan political bahin sa padayon nga pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan kag paghilabogt sang mga stakeholder magapadulong sa paghatg gahum sa komunidad sa pagdumala sang dunang manggad sa kadagatn kag baybayon. Mapatigayon ini sang mga lokal nga NGO kag establisemento pag-edukasyon (katulad sang Institute of Higher Education for Fisheries and Marines Studies [STPL-Palu], kag local fisheries kag marine high schools), nga may suporta sang nasyonal kag internasyonal nga mga eksperto kag nagahatag sang pundo, kag kon may puwersa-legal paagi sa pagtukod sang lokal nga lebel (barangay kag distrito) nga lehislasyon.

Si Samliok Ndobe ang pinuno sang Institute of Higher Education for Fisheries and Marines Studies (STPL-Palu), kag Team Leader sang NACA-STREAM/EC-PREP Banggai Islands nga pagsiyasat. Mapakig-angitan siya sa <samndobe@yahoo.com>. Si Abigail Moore miyembro sang EC-PREP Team kag nagapuyo sa Central Sulawesi, Indonesia. Mapakig-angotan siya sa <abigailt@plasa.com>.

Tatlo ka mga Estorya halin sa Nepal

Pareho sang Benepisyong Relasyon sa tunga sang mga Mangingisda kag Restawran

Ghanshayam Poudel kag Suraj, Journalists

Paglarawan

May malinong nga merkado sa barangay sa Pame, isa ka banwa sa diin ang mga pamatan-on sang Pokhara nagakadto kada bakasyon kag kada panahon sa pagpahuway para magpanaglipay kaon sang manumit nga isda halin sa tab-ang. May mga 12 ka restawran nga nagabaligya sa luto kag pinirito nga isda sa madamo nga klase sang pangluto. Sa tag-ululan, yara ang catla, catla, bam, sahar kag phagate are nga makaon, kag sa tiglami yara ang chucheban, phageta, rewa and bhoti.

Sang nagligad nga 10 ka tuig, si Dol Raj Subedi nagkadto sa Pame halin sa Kaski Kot. Siya kag ang iya asawa nagsugod sang isa ka baligyaan sang tsa sa gin-arkilahan nila nga balay, sa diin sila galuto kag gabaligya sang isda. Subong nagapadalagan sila sang ila restawran sa dira man nga lugar. Nagkita sila sang Rs 1.5 million sa 10 ka tuig sa pagbaligya sang luto nga isda. Siling ni Dol Raj Subedi nga indi siya makakita sang sini nga kuwarta kon nag-obra siya sa iban nga pungsod.

Isa ka pinggan sang manumit nga isda halin sa restawran ni Dol Raj Subedi

Madamo sang mga bataon nga mag-abyan gusto magkadto sa Pame para magkaon sang manamit nga isda kag magpabutyag sang paghigugma sa isa ka malinong nga palibot. Bilang resulta, 300 ka mangingisda ang nag-uswag ang palangitan-an paagi sa pagbaligya sang ila hulik halin sa Phewa Lake sa mga restawran katulad sang iya ni Dol Raj Subedi.

Natun-an nga Leksiyon

Ang mga mangingisda kag mga tag-iya sang restawran pareho nga makabenepisyong kon ang akwakultura kag negosyo paga-angoton. Ang gobyerno dapat magpauswag sini nga mga sahi sang negosyo. Bisan sa mga lugar nga malayo sa siyudad, ang mga imol makabenepisyong sa sini nga pag-uswag sa dunang manggad sa tubigan. May mga potensiyal nga lugar pareho sang Pame nga mapa-uswag sa palibot sang pungsod.

Pag-demonstrar sang isa ka Mapatihan nga Pamaagi sa Pag-adoptar sang Teknolohiya

Ramesh Gautam (Program Officer), Pashupati Chaudhary (Field Officer) kag Anil Subedi (Executive Director), Local Initiative for Biodiversity Research and Development LI-BIRD

Paglarawan

Si Mr Indra Gurung sang Baradi, Tanahun, nagsugod punong sang 1992-93. Sang una nagsagod man siya sang isda sa iya nga talamnan sang palay nga wala sang bulig-teknikal halin sa bisan ano nga estasyon sa pagsiyasat. Wala siya kahibalo bahin sa mga kanal ka gang mga benepisyong sini. Sang gin-implementar ang proyekto nga ginpunduhan sang Hill

Agriculture Research Program (HARP) bahin *rice-fish culture*⁶ sa lugar sang Baradi, nagpartisipar siya nbilang isa sa anum ka mga mangunguma para sa pagsiyasat. Nagsugod siya padako sang isda sa talamnan sang palay nga may nagakadapat nga kanal. Nadumduman niya sang ginhamabalan siyasang mga teknisyon nag magkutkot sang kanal sa tunga sang iya talamnan. Indi siya komportable sang katuyuan sini sadto nga tion. Apang sang ulihi sang ginpahangop sa iya ang kapuslanan sang kanal sa *rice-fish farming* – kag ang kaimportante sang kanal bilang “lugar para mabuhi” ang isda – nagpasugot siya nga patihon ang suhestiyon.

Pagkatapos makumpleto ang proyekto, nakumbinse siya sa teknolohiya. Naka-ani siya sang 12 ka kilo nga isda halin sa isa niya ka *ropani* (0.05 ha) nga talamnan nga wala nabuhinan ang patubas niya nga palay. Ginkonberter niya ang orihinal niya nga punong (mga tatlo ka *ropani*) para talamnan sang palay kag nagdugang siya sagud sang isda diri sang 2000. Sang *spring*⁷ sang 2001, nag-ani siya sang mga 40 ka kilo nga isda kag 400 ka kilo nga palay (nga wala buhin ang produksiyon) halin sa isa ka puna (mga duha ka *ropani ukon* 0.10 ha) sa iya nga *rice-fish farm*. Na;ipay siya sa dugang nga kita sa pag-impon sang isda sa iya nga palayan, nga daw pareho lang sang balor sang palay. Nakumbinse sang resulta, nagdugang siya sang iya rice-fish farming sa pito ka *ropani* kag nakakuha sang kabilugan nga 75 ka kilo nga isda sa sulod sang tion nga nagapatubio siya sang palay. Nagapati siya nga ang demonstrasyon sang madinalag-on nga pagpanguma amo ang pinakakumbinsido nga paagi para maadoptar ang teknolohiya sang iban nga mga mangunguma

Natun-an nga Leksiyon

Para sa mga mangunguma nga makaadoptar sang bag-o nga teknolohiya sa akwakultura, kinahanglan nga maghatag sang padayon nga teknikal nga bulig kag pag-inbolbar sang mga mangunguma sa mga demonstrasyon. Nagahatag ini sang oportunidad sa mga mangunguma nga Makita direkta ang mga benepisyong sang bag-o nga teknolohiya.

Pagganyat sang mga Kaingud sa Pag-adoptar sang Teknolohiya

Muralidhar Mishara kag Chet Nath Adhikari, Extensionists, Department of Agriculture

Paglarawan

Si Mr Ojha isa ka tradisyonal nga mangunguma nga may palayan lapit sa iya balay. Wala siya kahibalo bahin sa rice-fish farming. Bag-o lang nagsugod siya tanum sang palay nga para sa tigtulugnaw (Chaite-45) sa bulig sang irigasyon. Isa ka *extensionist*⁸ kag manugsiyasat nga nagatrabaho sa Uptake Pathway Project of HARP (Hill Agriculture Research Program) nagpakigkita kay Mr Ojha. Pila ka mga kaingud nga mangunguma nakumbinse na sa rice-fish farming sa lugar luwas sa iya, bisan gapanag-iyang siya sang palayan sa patag nga nagakabagay gid sa rice-fish farming. Ginkadtuan siya liwat sang iya mga kaingud para kumbinsehon bahin sa iya palayan. Sadto nga tion nangin positibo siya kag nagprepar sa paghulog sang 300 ka similya (fingerlings). Ginpahangop siya sang mga pila ka oras bahin sa rice-fish farming kag gintagaan sang lambat para himuon si-ud sang man-ug kag maghimo sang pamuwerta kag buluhangan.

Sa umpisa naghulog siya sang 300 ka fingerlings upod sa Chaite-45 apang pagkatapos sang 10 ka adlaw, nagkadto siya sa Fishery Research Centre sa Pokhara kag nagpangayo sang dugang nga 600 fingerlings. Ginhatagan siya. Ginpanilagan niya nga isda kada adlaw. Ginabuburan niya ang isda kon magpalapit sa kanal, mga apat ka beses sa isa ka semana.

⁶ Dungan nga pagsagud sang palay kag isda sa talamnan sang palay .

⁷ Panahon pagkatapos sang tigtulugnaw sa diin nagasugod tubo ang mga tanum.

⁸ Ang nagahatag sang teknikal nga bulig direkta sa mga mangunguma.

Pagkatapos ginbuy-an ang isda sa palayan wala niya ginkuha ang mga hilamon kag ang iya produkto nga palay mas nagdako sang diutay kumparar sa nagliligad nga mga tinuig. Ginbaligya niya nag 60 ka kilo nga isda kag ginkaon sang iya pamilya ang 5 ka kilo. Sa subong siya ang pinakamaayo nga manugganyat nahaninghod sa rice-fish farming sa iya nga lugar.

Natun-an nga Leksyon

Para makumbinse ang mga mangunguma nga mag-adoptar sang teknolohiya sa akwakultura, ang mga *extensionists* dapat maggamit sang madamo nga pamaagi sa pagpalapnag sang mensahe. Ang iban nga mga mangunguma nagapati sang labi sa ila nga mga kaingud kaysa sa mga ginahambal sang mga pangayaw.

Ang mga manunulat sang sini nga mga estorya mapakig-angotan paagi sa STREAM Nepal Communications Hub Manager, Nilkanth Pokharel sa <nilkanthpokharel@yahoo.com>.

Ako kag ang Akon Obra

Sheryll Alcazar

Panibag-o nga Pamaagi sa Pagtrabaho

Ang Income Diversification component sang Fisheries Resource Management Project (FRMP) gina-implementar sang Bureau of Fisheries and Aquatic Resources (BFAR) Regional Office 6 sa Sapijan Bay, Panay Island, Western Visayas, Philippines. May tatlo ini ka bahin: *Community Organizing*⁹, *Micro-enterprise Development*¹⁰ kag *Mariculture*¹¹. Ang FRMP may katuyuan nga magpahagan-hagan sang kaimulon sang mga imol nga mangingisda sa mga munisipyo kag ipahagan-hagan ang pagkaguba sang dunang manggad sa kadagatan.

Halin sang Septyembre 2003, nangin responsable ako sang Community Organizing nga aspeto sang FRMP. Ang akon katungdanan nagalakis sa pagtigayon sang mga buluhaton sa tunga sang ginkontrata nga NGO kag sang BFAR, pagtan-aw kag pag-ebalwar sang NGO reports, pagmonitor kag pag-ebalwar sang mga akitbidades sang NGO sa mga komunidad, pagbulig sa pagpa-uswag sang *micro-enterprise*, pagpulong-pulong upod sa mga organisasyon sang mga mangingisda kag pagkoordinar sa mga kaupod sa proyekto katulad sang *local government units* (LGUs) sang tatlo ka mga munisipyo (Sapijan kag Ivisan sa Capiz, kag Batan sa Aklan).

Sheryll in a story-telling session with school kids in Camanci, Sapijan Bay, during the launching of the Barangay Learning Resource Center

Ang *community organizing* kag *micro-enterprise development* medyo bag-o sa akon kay ang akon kurso Bachelor of Science in Fisheries kag may espesiyalisasyon sa Fisheries Processing Technology. Sadto anay sa unibersidad, nakatuon ako sang mga teknikal nga bagay nga nakatutok sa teknolohiya sa pagproseso, kalakis sa mga *subject* nga pag-improbar sa produkto, pagpreserbar kag pagproseso sang isda, kag pagmintinar sang kalidad. Ang akon eksperyensiya kalabanan sa laboratory sa industriya sang pagproseso sang isda. Wala gid nagsulod sa akon panumduman nga magatrabaho ako upod sa mga mangingisda para mag-implementar sang proyekto katulad sang FRMP.

Bilang katapo sang BFAR, nakabutang sa akon Kontrata sa Serbisyo nga magahimo ako sang mga buluhaton kag mga responsibilidad nga ginakinahanglan sang mga tawo nga may mataas sang posisyon sa akon. Nagakahulugan man ini sa pagtrabaho sang mga bagay nga indi ko nagustuhan (halimbawa, community organizing). Maayo man nga nakapaayon man ako para makatuon sang kinaadman sa community organizing skills. Labay man ang akon, ang *community organizing* kag ang *micro-enterprise development* nagaupdanay sa masami bangud

⁹ Pag-organisar sang komunidad bilang para manguna sa mga buluhaton para sa ila palangabuhian kag padayon nga pagdumala sang dunang manggad sa diin ang ila palangabuhian nakasandig.

¹⁰ Pagpauswag sang magagmay nga negosyo para sa mga gina-organisar nga mga pumuluyo.

¹¹ Pagsagud sang isda kag mga pakinhason sa baybayon.

nga ang FRMP indi lang basta makahatag sang proyekto sa palangabuhian sa mga indibiduwal kondi sa mga organisasyon nga handa (napabakod kag nahanas ang kapasidad) sa pagdumala sang ila mga grupo kag sang ila mga proyekto sa palangabuhian.

Pagpakig-atubang sa mga Stakeholders sang Proyekto

Ang mga stakeholders sang proyekto kalabanan mga mangingisda kag iban sini gapanguma man. Ang pagtrabaho sa mga komunidad sa baybayon mabudlay bangud mga nagakinahanglan ini sang konsiderasyon kag pasensiya. Sa tuod-tuod lang, may dako nga pagpaayon nga ginhimo bangud nga indi maayo nga estratehiya ang teknikal nga pamaagi. Dapat simplehon ko ang akon pamaagi, kag may kaangtanan sa mga eksperyensiya sang komunidad samtang ginapaambit ko man sila sang akon eksperyensiya. Dapat estoryahon ko sila sa ila nga panghambal (Ilonggo), kag lubadon kag i-eksplikar ang mga teknikal nga terminolohiya sang klaro paagi sa paghatag sang kongkreta nga mga ehemplo nga pamilyar sa mga pumuluyo. Natun-an ko nga ang mga tawo wala gakabalaka kon ano ang nahibaluan mo kon indi nila mabatyagan nga nagakabalaka ka sa ila. Indi sila masyado ka maamiguhon sa umpisa nga pagkita apang sa dalayon kon makita nila nga sinsero ka sa imo ginahimo, maayo ang imo tinutuyo, mamati sila, kag magkabalaka man sa imo.

Mga Experyensiya kag and Natun-an sa Workshop

Ang akon partisipasyon sa BFAR/NACA-STREAM/FAO Workshop on Livelihoods Approaches and Analysis (sang Nobyembre 2003) nakumpirma nga ang akon ginahimo sa komunidad insakto. Ang workshop maayo nga umpisa para sa akon bangud ginpresenta ko ang resulta sang amon nga grupo, ang Sapien Bay Team. Matuod ina, nga bilang nagatrabaho sa komunidad dapat matun-an ko una kon paano mahangpan ang pagkabuhi sang mga tawo sa Sapien Bay, nga nahimo ko paagi sa pagbasa sang NGO reports para makakuha ako sang una nga impormasyon kag may 'diutay nga mahibaluan' bahin sa komunidad. Ang pagbisita sa komunidad sang Talokgangan isa ka maayo nga aktibidad para sa amon sa pagpraktis sang natun-an namon sa workshop, katulad sang mga papel sang tagpatigayon kag mga paagi sa pagtuon kag pagkomunikar bahin sa palangabuhian. Ang mga pamangkot nga naggiya sa amon para sa pagpreparar sang presentasyon para sa resulta sang amon pagbisita sa komunidad, nakabulig man sa pagpaambit sang amon natun-an.

Dugang pa, nakatuon ako sang mga pamaagi sa pagdumala sang mga aktibidades nga ginadoptar ko sa paghimo ko sang mga trainings sa komunidad. Ang pamaagi nga may partisipasyon isa ka epektibo nga pamaagi para sa mga miyembro sang grupo sa pagbaylohanay sang ideya kag eksperyensiya. Sa akon, ang pagiging participatory nagakahulugan sa pagpamati sa mga suhestiyon, sabat, komentar sang mga partisipante kag pagdugang sang mga punto para maklaro ang ginadiskusyunan, kag ang pag-umpisa sang kada session sa pagpamangkot. Nagamit ko ang natun-an ko sa estilo sang workshop sa akon trabaho sa komunidad. Nagalakip ini sa mga estratehiya sa pagtigayon sang mga session, paggamit sang natun-an sa pagbisita sa komunidad, pagbaylohanay sang mga eksperyensiya kag mga natun-an pagkatapos bisita sa komunidad, pagplano sang mga aktibidades kag masunod nga mga buluhaton pagkatapos sang workshop, paghimo sang giya para sa pag-analisar sang palangabuhian, kag ang paghatagay sang *significant changes* nga naeksperyensiyahan sang mga partisipante.

Eksplikasyon

Importante ang pamaagi nga may partisipasyon sa pagtrabaho sa mga komunidad sa baybayon sa pag-implementar sang mga proyekto sa palangabuhian. Paagi sa sini nga pamaagi sa pagtrabaho, ang ano man nga desisyon resulta sang pagbaylohanay sang mga ideya sang mga miyembro sang organisasyon kag mga diskusyon kon ano ang maayo kag indi. Ang pagpanagiya sang proyekto nagatubo paagi sa sini nga pamaagi. Gani, magahatag sila sang tanan nila nga ikasarang para sa kadalag-an sang proyekto.

Sin-o ang Nagpili sang Estorya?

Ginpili ko ini nga estorya bangud sa akon panumduman, bilang naga-umpisa pa lang sa community organizing, ang workshop nagpanami sang akon mga pamaagi sa pagtrabaho sa komunidad, kag ang estoryahanay upod sa STREAM Philippines Communications Hub Manager, Bebet Gonzales.

Mga Leksiyon ukon Rekomendasyon para sa STREAM

Sa akon lang, ang STREAM dapat maghimo sang giya sa mga pamaagi sa palangabuhian, labi na gid sa palangabuhian nga makasuporta sa mga teknikal nga mga tawo sa *field*, labi na gid sa pag-implementar sang mga proyekto sa palangabuhian. Makabulig ini sa pagpakita kag pagpraktis sang mga nagakaigo nga mga pamaagi sa pagtrabaho sa mga komunidad sa baybayon.

Si Sheryll Alcazar isa ka Technical Staff of the Bureau of Fisheries and Aquatic Resources (BFAR) Regional Office 6, nga nagatrabaho sa Fisheries Resource Management Project (FRMP). Mapakig-angotan siya sa <peekrocksoc@yahoo.com>.

Mga Pamaagi sa Pagpangabuhi – Mga Kinaadman nga Natun-an, Gingamit kag Ginbahin

Monica Piquero-Tan

Indi Bag-uhanon sa Participatory Approaches, Apang ...

Isa ako ka *field coordinator* sang Marine Aquarium Council (MAC) nga nagatrabaho sa Bohol, Cebu kag Tawi-Tawi. Sang Nobyembro 2003, nagpartisipar ako sa BFAR/NACA-STREAM/FAO

Workshop on Livelihood Approaches and Analysis sa Iloilo City. Halin sa workshop nahibal-an ko ang bahin sa *participatory approaches*, pagdumala kag mga gamit sa pagkuha sang data kag impormasyon. Indi ako baguhan sa sini nga mga butang, bangud sa pila ka tuig ko nga pagtrabaho sa mga proyekto sa *coastal resources management*. Apang ang mga session sa wokshop gindisenyo kag gintigayon sa pamaagi nga sa diin nakatuon ako sang tul-id sa epektibo nga

Si Monica (ikaduha halin sa wala) upod ang EC-PREP Team nagapreparar sang materyales para sa pre-testing of tools

paggamit sang mga *tools* sa pagkolekta sang data kag impormasyon sa *field*. Bilang bahin sang workshop nagbisita kami sa isa ka komunidad sa diin nakapraktis kami sang mga pamaagi kag *tools* nga amon natun-an. Buenas man ako nga nangin bahin sang STREAM/EC-PREP team nga naghimo sang pagsiyasat sang *ornamental fish trade* halin sang Mayo hasta Agosto 2004. Nadugangan ang akon eksperyensiya sa paggamit sang mga metodo kag *tools* nga natun-an sadtong workshop (ehemplo, focus group discussions, interviews, communication issues). Samtang nagadugang ang akon natuna-an nahanungod sa STREAM “ways of working” (nga ginatawag nila), nadugangan ang akon kumpiyansa kag nangin komportable ako sa paggamit sang mga *tools*.

Mga Oportunidad sa Paggamit kag Pagpaambit sang Natun-an

Nasa tiyempo ang pagkakilala ko sang STREAM bangud nga sang Agosto 2004, nasugo ako nga magbulig sa amon bag-o nga *area manager* sa pag-implementar sang MAC Certification Program sa Tawi-Tawi sa Mindanao paagi sa paghanas sang bag-o nga mga kolektor. Mabudlay ang trabaho tungod nga gaatubang kami sang pila ka *stakeholder groups*, iban sa ila may reputasyon nga maisug: mga grupo nga ginapaboran sang mayor, mga ginapaburan sang *barangay* kapitan, ang Mindanao National Liberation Front (MNLF), kag tanan nga interesado nga mga mangingisda sa lugar.

Ang pinakatinutuyo amo ang pagdeterminar sang 100 ka mangingisda nga dapat magkuha sang *training*. Ang problema masyado ka damo ang interesado nga mag-entra sa proyekto, apang limitado ang tiyempo para mahingagaw sa iskedyul sa paglunsar. Dugang pa, ako mismo diutay ang nabilin nga panahon bangud nga pito ka bulan ako nagabusong kag indi makapabilin upod sa grupo sa malaba nga panahon.

Sa pagpanumdum sang bag-o nga eksperyensiya sa participatory planning kag *community engagement* sa idalum sang EC-PREP Project, nagdesisyon ako nga maghimo sang 'gilayon' nga *planning workshop-cum-training* bahin sa participatory tools upod sa grupo (kalabanan baguhan). Ang natun-an ko sadtong EC-PREP nga pagsiyasat naggamit gid sang husto (paggamit sang *communication issues tool*, pagdeterminar sang tinutuyo kag nagakaigo nga aktibidades, pag-iskedyul, paghatag sang responsibilidad, pagdeterminar sang nagakaigo nga metodo kag tools para sa pagkolekta sang data, mga pamangkot para maggiya sang *focus group discussions* kag *interviews*, kag pagdesisyon kon sin-o ang mga stakeholders nga paga- interbyuhon).

Kag ang amon grupo nagpatigayon sang isa ka pulong-pulong para sa tanan para mapresentar ang proyekto. Naghimo kami sang mga *one-on-one interview* sa mayor, sa municipal agriculturalist kag mga pinuno sang mga nagakalain-lain nga mga grupo. Naghimo man kami sang *focus group discussions* sa lima ukon 10 ka miyembro sang tagsa ka stakeholder group pagkatapos sang *general meeting*.

Si Monica naga-observer kag naga-interbiyo kay Nong Tusing, manugsalom sang Batasan Fish Collectors Association (BATFCA), samtang nagabutang siya sang na-sort nga isda sa talaguan nga pensa

Kapot ang una nga data kag impormasyon, nagtigayon kami sang team meeting kag nag-imbetar kami sang local community organizer partners sa pagpartisipar. Sa liwat ang paggamit sang *communications issues tool* naouslan sa diskusyon sang mga importante nga isyu sa tunga sang mga stakeholders. Nagsuhestiyon ako nga maghimo sang balasehan (criteria) sa pagpili sang mga trainees base sa impormasyon namon nga nakuha (sa liwat leksiyon halin sa EC-PREP experience) kag ginhimo namon ini pagkatapos sang pila ka diskusyon.

Bilang resulta, napili namon sa katapusan ang 100 trainees kag ginlunsar ang proyekto sa ginplano nga petsa nga may lapit sa 90% nga partisipasyon sang bilog nga Simunul Municipality nga ginrepresentar sang nagakalain-lain nga mga stakeholder groups.

Eksplikasyon

Ang *development work* isa ka mapanghangkat nga trabaho nga nagakinahanglan indi lang sang dedikasyon kag pagkomiter kondi mga nagakadapat nga ihibalo para mangin epektibo nga ahente sa pagbag-o. Napamatyagan ko nga ang pagtuon sang tul-id bahin sa mas maayo nga pamaagi sa pagtrabaho – ukon pamaagi para mahangpan sang tul-id ang palangabuhian sang mga tawo nga gusto ko mabuligan sa akon papel bilang field coordinator – nagabulig sa akon nga mangin mas epektibo sa paghimo sang akon nga mga trabaho. Ang kapasidad nga makabukig pagpa-ambit sini nga mga kinaadman kag mga leksiyon nga natun-an halin sa iban nga mga kaupod, makapatambok sang tagipusu-on kag makahatag sang inspirasyon.

Sin-o ang nagpili sang estorya?

Ginpili ko ang estorya tungod nga amo ini ang una nga nagsulod sa pinsar ko sang si Bebet [STREAM Philippines Communications Hub Manager] namangkot sa akon kon puwede ako kasulat bahin sa akon pagtrabaho upod sa STREAM. Si Bebet nagapanawag ukon naga-text kon kaisa para lang managmusta kag mamangkot sa kon bahin sa akon anak kag trabaho. Sa sini lang nanawag siya kag namangkot kon gusto ko magsulat sang mga butang nga ginsugid ko sa

iya sang una, bahin kon paano ko naggamit ang mga tools (natun-an halin sa livelihoods workshop) sadtong MAC planning workshop sa Manila kag sa Tawi-Tawi – kag ginhimo ko.

Mga Leksyon ukon Rekomendasyon para sa STREAM

Base sa iya nga mga masarangan, ang STREAM dapat maghimo sang madason nga capacity-building workshops kag magtigayon sang madamo nga oportunidad sa pagtrabaho upod sa ila para ang pamaagi sang STREAM sa pagtrabaho mahangpan gid sang tul-id sang mga stakeholders nga katulad namon.

Si Monica Piquero-Tan nagatrabaho sa Marine Aquarium Council (MAC) bilang Field Coordinator para sa Visayas sa Pilipinas. Mapakig-angotan siya sa <charity_nic@yahoo.com>.

Nahanungod sa STREAM Journal

Ginabantala sang

STREAM – Support to Regional Aquatic Resources Management
Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA) Secretariat
Suraswadi Building
Department of Fisheries Compound
Kasetsart University Campus
Ladyao, Jatujak, Bangkok 10903
Thailand

Editorial Team

Kath Copley, STREAM Communications Specialist
Graham Haylor, STREAM Director
William Savage, STREAM Communications Specialist

Katuyuan

Ang STREAM Journal ginabantala kaapat ka beses ukon *quarterly* sa isa ka tuig para mapasanyog ang partisipasyon, komunikasyon kag polisa nga nagasuporta sa palangabuhian sang mga imol nga nagapanginpulos sang dunang manggad sa kadagatan sa Asya-Pacifico, kag magpundar sang pagpakig-angot sa mga nagadumala sang dunang manggad sa kadagatan kag sang iban nga mga sektor sa iban nga rehiyon. Ang STREAM Journal nagasakop sang mga isyu nga angot sa mga tawo nga ang palangabuhian nagalakip sa pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, labi na gid sa mga tawo nga limitado ang palangabuhian, kag gobyerno, non-government kag internasyonal nga practioners nga nagakipagbahin sa ila sa komunidad. Ini nga mga isyu, nagalakip sang pagtuon, pagdumala sang konplikto, impormasyon, kag teknolohiya sa komunikasyon, pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan, layi, palangabuhian, gender, partisipasyon, mga tawo nga may kahilabtaan sa sini nga isyu (stakeholders), polisa kag komunikasyon.

Isa man ka importante nga katuyuan sang STREAM Journal ang paghatag sang oportunidad nga mabatian ang mga talagsa lang mabatian nga mga tingog kag mabalhag sa isa ka propisyunal nga pahayagan nga praktikal kag medyo *academic*. Ang unod sang STREAM Journal indi dapat hunahunaon nga nagapabutyag sang panan-awan sang bisan ano nga organisasyon ukon ahensiya kundi pahayag sang mga indibidwal sunu sa ila inagihan. Samtang ang manunulat responsable sang ila mga artikulo, ang STREAM nagarekognisar kag naga-ako sang responsibilidad sa kon ano man nga *editorial bias* o kakulangan.

Distribusyon

Ang STREAM Journal may yara nga tatlo ka mga format:

- ang *electronic version* nga pagaprintahon kag gipapanagtag sang STREAM Communication Hubs
- ang version nga puwede makuha kag ma-download sa PDF format halin sa STREAM Website sa www.streaminitiative.org, kag
- ang printed nga version nga ginapanagtag gikan sa NACA Secretariat.

Kontribusyon

Ang STREAM Journal nagahingyo sang kontribusyon sang mga artikulo nga may interes sa mga nagagamit sang mga dunang manggad sa kadagatan kag sa mga tawo nga naga-obra upod sa ila. Ang *STREAM Journal* nagasuporta man sang mga upod sa trabaho nga naga-obra sa komunidad para magdukumento sang ila mga inagihan sa mga pahina nga ini.

Ang mga artikulo dapat masulat sa simple nga Ingles kag indi magasobra sa 1,000 ka tinaga ang kalawigon (mga duha ka pahina sang A4 sa single-spaced text).

Ang mga kontribusyon puwede mapadala kay William Savage, STREAM Journal Editor, sa savage@loxinfo.co.th. Sa dugang pa nga kasayuran, makig-angot kay Graham Haylor, STREAM Director, sa ghaylor@loxinfo.co.th.

Nahanungod sa STREAM

Ang Suporta sa Rehiyonal nga Pagdumala sang Dunang-Manggad sa Kadagatan ukon Support to Regional Aquatic Resources Management (STREAM) isa ka inisyatibo nga gindesyino sa sulod sang lima ka tuig nga Obra Programa sang Network of Aquaculture Centres in Asia-Pacific (NACA). Ang katuyuan sini amo ang pagsuportar sang mga ahensiya kag institusyon sa :

- Paggamit sang mga yara na kag mga palaabuton nga inpormasyon sa mas epektibo nga paagi,
- Paghangop sang tul-id sa mga palangabuhian sang mga imol
- Pagbulig sa mga imol nga maka angkon sang mas labi nga impluwensiya sa pagdihon sang mga layi kag pamaagi nga may epekto sa ila pangabuhi

Ang STREAM magahimo sini paagi sa pagsuporta sang mga pang-kauswagan nga polisa ukon layi kag mga pamaagi sang mga nagabulig nga institusyon, kag pagpasanyog sang ila abilidad sa:

- Pagpahatpahat sang mga isyu nahanungod sa pagdumala sang mga dunang manggad sa kadagatan nga naga apekto sang palangabuhian sang mga imol
- Pagmonitor kag pagbinagbinag sang mga nagakalain lain nga pagdumala sang dunang manggad sa kadagatan
- Paghatag sang inpormasyon ,kag
- Pagpakig-angot sa mga sektor kag mga kapungsoran

Ang STREAM nga inisyatibo nasandig sa pagbinuligay, nga nagalakip sa pagbuyloganay sang mga nagpundar nga grupo (AusAID, DFID, FAO and VSO) nga nagasuportar sang NACA. Ini naggamit sang komprehensibo nga paagi, nga nagatuyo sa pagpaalinton kag pagpakig-angot sa mga katawhan nga may kahilabtan sa pagdumala sang aton manggad sa kadagatan kag pagbulig sa ila sa pagpasanyog sang desinyo sang inisyatibo, implementasyon kag pagdumala.

Ang pagbuyloganay nga obra ginapakig-angot sa kada pungsod paagi sa Nasyonal Coordinating Teams kaupod ang Nasyonal nga Koordineytor (isa ka senyor kag nasyonal nga empleyado sang gobyerno) kag sang Communications Hub Manager (isa ka full-time nga nasyonal nga opisyal nga suportado sang STREAM sa una nga duha ka tuig) kag naga-angot sa madamo nga mga pumuluyo nga may kahilabtan. Ang Communications Hub may yara nga sistema sang komunikasyon nga nagalakip sang *hardware, software*, paghanas, suporta sa teknolohiya sa inpormasyon kag pagpakig-angot kag suporta sa pagpauswag sang katawhan, kag ang pagpakig-angot paagi sa internet.

Ang nasyonal nga koordinasyon ginagiyahan sang Pungsodnon nga Documento sa Stratehiya ukon Country Strategy Paper (CSP) nga tuigan nga gina-repaso kag gindihon sang Koordineytor kag Hub Manager paagi sa pagpakighinun-anon sa mga pumuloyo kun sa diin sila nagapakig-angot sang masami. Ang CSP nagakilala sang mga importante nga isyu, nagapakita sang rehiyunal nga pakig-angot, nagaplano kag nagaprayuridad sang mga importante nga dapat himuon kag nagapangita sang pundo para sa mga stratehiya gikan sa STREAM ukon sa iban pa (nga may pagbulig gikan sa STREAM).

Ang Rehiyonal nga Opisina sang STREAM (nga nahamtang sa NACA Secretariat sa Bangkok) nagahatag direksiyon sa inisyatibo, nagabulig sa rehiyonal nga koordinasyon kag nagahatag pundo kag nagadumala sang mga nagakalain lain nga yunit sa palangabuhian, pagpasanyog sang polisa, komunikasyon kag mga espesyal nga isyu. Ang sentro sang kumonikasyon naga-angot sang mga inter-aksyon, mga natun-an sa leksiyon kag aktibidades sang paghugponganay.

Ang implementasyon sang STREAM isa ka sulitsulit nga pamaagi, nga ginsugoran sa Cambodia kag Vietnam kag igapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko sa diin ang mga oportunidad yara sa pagbulig sang kaimulon kag pagpasanyog sang maayo nga pang gobyerno, samtang ang eksperiyansa naagyan, ang leksiyon nga natun-an, ang epekto napakita kag ang dugang nga pundo naangkon. Ang estratehiya sang komunikasyon sang STREAM may katuyuan sa pagdugang sang epekto sini paagi sa pagpaseguro nga ang mga ihibalo kag abilidad napahibalo sa mga pamaagi sang pagkambiyo sa bilog nga rehiyon, kag ang mga leksiyon nga natun-an ginapalapnag sa bilog nga Asya-Pasipiko. Ang STREAM Journal kag ang kaupod sini nga Diskusyon nga Pagpakighinun-anon sa STREAM Website, mga parte sang sini nga estratehiya.

STREAM National Communications Hub Managers

Cambodia	Sem Viryak	<cfdo@camnet.com.kh>
India	Rubu Mukherjee	<rubumukherjee@rediffmail.com>
Indonesia	Aniza Suspita	<indostream@perikanan-budidaya.go.id>
Lao PDR	Phanthavong Vongsamphanh	<phanthavongkv@hotmail.com>
Myanmar	Khin Muang Soe	<aquadof@myanmar.com.mm>
Nepal	Nikanth Pokhrel	<agroinfo@wlink.com.np>
Pakistan	Muhammad Junaid Wattoo	<junaid_narc@yahoo.com>
Philippines	Elizabeth Gonzales	<streambar-phil@skynet.net>
Sri Lanka	Athula Senaratne	<athulasenaratne@yahoo.com>
Vietnam	Nguyen Song Ha	<streamsap@vietel.com.vn>
Yunnan, China	Susan Li	<blueseven@mail.china.com>